

הלכה למעשה ולמשיחא בדרה היומי

מסכת סוטה

תוכן

- הלכתא למשיחא.....2
- א. אמרה איני שותה מחמת בריותא וחזרה ואמרה שותה אני ... וכיון דאחזיק נפשה בטומאה לא מציא הדרה בה ... דמחמת ביעתותא הוא דאמרה תיקו.....2
- ב. צריך שיתן מר לתוך המים מ"ט דאמר קרא מי המרים שמרים כבר.....2
- ג. עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגזת ... ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ... נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחא.....2
- ד. אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידין והם אומרים הוציאוה שלא תטמא העזרה.....3
- ה. אם יש לה זכות היתה תולה לה יש זכות תולה שנה אחת יש זכות תולה ב' שנים יש זכות תולה ג' שנים.....4
- הלכה למעשה.....4
- ו. כל המלמד בתו תורה (כאילו) לומדה תפלות.....4
- ז. רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות.....6
- ח. חסיד שומה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין הרי אלו מבלי עולם.....7
- א. הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא תחסיר אות אחת או תיתר אות אחת נמצאת אתה מחריב את כל העולם כולו.....7
- ב. לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו.....8
- הלכתא למשיחא.....9
- ג. חוץ מפרשת סוטה של מקדש.....9
- ד. אין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת.....10
- ה. כתב לגרש את אשתו ונמלך מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך פסול לגרש בו.....10
- הלכתא למשיחא.....10
- ו. הכא נמי ועשה לה מאי עשייה מחיקת.....10
- הלכה למעשה.....11
- ז. טמא מת מותר ליכנס למחנה לוייה ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפילו מת עצמו.....11
- הלכתא למשיחא.....13
- ח. שמא תפרוס נדה.....13

הלכה למעשה ולמשיחא ברף היומי

מסכת סוטה

דף כ.

הלכתא למשיחא

א. אמרה איני שותה מחמת בריותא וחזרה ואמרה שותה אני ... וכיון דאחזיק נפשה בטומאה לא מציא הדרה בה ... דמחמת ביעתותא הוא דאמרה תיקו

שוטה שאמרה¹ איני שותה מחמת יראה ופחד, יש לה לחזור ולומר הריני שותה, אבל אם אמרה איני שותה והיא בריאה², ואינה יראה ולא פוחדת אינה יכולה לחזור ולומר הנני שותה³.

ב. צריך שיתן מר לתוך המים מ"ט דאמר קרא מי המרים שמרים כבר

נותן לתוך מי השוטה דבר מר כגון לענה וכיוצא בה, שני' (במדבר ה פסוק יח, כד) מי המרים.

ג. עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגנות ... ואין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ... נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערינ אותה ומשקין אותה בעל כרחא

¹ רמב"ם הלכות סוטה פרק ד הלכה ג

² ומשמע דאפילו אמתלא לא מהני בזה, כאן לאחר קינוי וסתירה הוה כמו עדות לאחר נמר דין דלא מהני אמתלא כמבואר בסנהדרין ד' מ"ד ע"ב ע"ש ועי' בתוס' יבמות ד' צ"ה ע"א ד"ה אילימא דמביאין ראייה דאינו יכול לחזור בו כו' ע"ש ועי' תוס' סוטה ד' ו' ע"א ד"ה האומרת. צפנת פענח

³ בעיא דלא איפשיטא ומשום דהוי ספיקא דאורייתא אזלינן לחומרא ואינה שותה ומסתברא דלענין כתובה הו"ל ספיקא דממונא ואי תפסה לא מפקינן מינה כנ"ל ודוק. חדושי מים חיים.

הלכה למעשה ולמשיחא ברף היומי

מסכת סוטה

אמרה איני⁴ שותה קודם שתמחק המגילה הרי מגילתה נגזזת, תחת צדו של היכל⁵, ואינה כשרה להשקות בה שוטה אחרת, שהרי צריכה שתהיה לשמה, ומנחתה מתפזרת על הדשן, ואם אמרה איני שותה אחר שנמחקה המגילה מערערין אותה שפותחין פיה⁶ שלא בטובתה ומריקין בה את המים ומשקין אותה בעל כרחת, ומ"מ משתדלין עמה תחלה לשתותם ברצון.

אמרה טמאה אני⁷, אף על פי שנמחקה המגילה, המים נשפכין⁸ מפני שאין בהן קדושה. ומנחתה מתפזרת על הדשן.

ד. אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידין והם אומרים הוציאוה שלא תטמא

העזרה

אחרי שהשקו את השוטה אם טהורה⁹ היא, יוצאה והולכת לה והרי היא מותרת לבעלה, ואם טמאה היא מיד פניה מוריקות, ועיניה בולטות¹⁰ והיא

⁴ רמב"ם הלכות סוטה פרק ד הלכה ד

⁵ כסף משנה שם ותמה למה השמיטו הרמב"ם והנה בירושלמי שלפנינו גרסי הק"ע והפ"מ תחת צדו של היכל ולא גרסי תחת צדו של היכל משום דהקרבן עדה שם מקשה אי גרסינן תחת צדו של היכל מה בשביל לשחקה דקאמר הירושלמי שם וע"כ גרסי תחת צדו של היכל ולשחקה הוא מה שמסבב הציר והקשה ע"ז דגרסינן במס' מכות המוחק את השם לוקה דכתיב כו' וכן תניא במס' שבועות (דף לה) אלו שמות שאינן נמחקין כו' וא"כ איך נמחק המגלה עם השמות הכתובות בתוכה תחת הציר לשחקה הא הנחתה זו בידיים מאבדה וכש"כ המסבב את הדלת הוא המוחק עצמו וי"ל דהירושלמי לא ס"ל הך דרשא וס"ל דמותר לאבד בידיים כתבי הקודש שא"כ צורך. ונ"ל בזה מ"ש הכ"מ בפ"ד ודע כו' ול"י למה השמיטו רבינו ול"י מה ק"ל כיון דרבינו פוסק דאסור לאבד שם מהשמות ס"ל דאסור להניח תחת צדו של היכל ולשחקה ואפשר שגרים הכ"מ תחת צדו של היכל. ופשוט דהנה ודאי זה דאמר הירושלמי בצד היכל אינו אומר לעכובא שמה דוקא ורק בא לומר דלא דמי לס"ת דגונזין אותה בכלי חרס אצל ת"ח שונה הלכות ורק שמה בצד היכל היא נגזזת וא"כ די במה שאומר רבינו סתם דנגזזת כשאר כתבי הקודש וא"צ לבקש גניזה במקומות רחוקים ול"צ לבאר דגם הירושלמי לא בא לומר רק דהכא אין דינו כדין ס"ת דגונזין ודוק. כתר המלך שם

⁶ מאירי

⁷ רמב"ם שם הלכה ו

⁸ הנה בתוספתא דסוטה אומר ג"כ הכא היכא שאומרת טמאה אני אחרי שנמחקה המגלה מגילתו נגזזת תחת צדו של היכל ורבינו לא הביא זה ובאמת גם במשנה וכן בגמרא ובירושלמי לא נזכר זה דהיכא דנמחקה המגלה מ"מ נגזזת. ונ"ל לומר בודאי היכא דנמחקה כל המגלה לית בה שום קדושה עוד כמו דאיתא להדיא במס' שבת (דף קמז ע"א) במקום הכתב לא קמבעיא לך אולא הכתב אולא קדושתה ומיירי התוספתא הכא באופן זה שנמחק אות אחת או שתיים מהמגלה והוה הדין לענין הכל כמו אם נמחקה כל המגלה והיא נגזזת וזה לא צריך רבינו להביא דדבר פשוט הוא כיון דנשארה המגלה ורק אי נמחקה כולה לא בעי גניזה כלל דלית ביה שום קדושה. כתר המלך שם.

⁹ רמב"ם שם פרק ג הלכה טז

¹⁰ ובספרי וזמא פסוק כד (פרשת נשא) מה ת"ל אלא יהו עושיין בה מיני פורעניות משונות היתה מלובנת עושיין אותה שחורה מאודמת עושיין אותה ירוקה יתרע פיה יתפח צוארה יהא בשרה נצל תהא זבה מבית השלחים תהא מפקת תהא מתעמשת תהא מתפרקת איברים איברים.

הלכה למעשה ולמשיחה בדרה היומי

מסכת סוטה

מתמלאה גידין גידין¹¹, והן אומרים הוציאוה הוציאוה שלא תפרוש נדה, והנדות מטמאות עזרת נשים, והן מוציאים אותה מעזרת נשים¹² ומהר הבית שהיא עומדת בה, ובטנה צבה בתחלה, ואחר כך תפול ירכה, ותמות.

ה. אם יש לה זכות היתה תולה לה יש זכות תולה שנה אחת יש זכות תולה ב' שנים יש זכות תולה ג' שנים

שוטה שהיה¹³ לה זכות תלמוד תורה¹⁴, שהולכה בניה לבית הספר, והמתינה לבעלה שיצא הוין לעיר לעסוק בתורה¹⁵, אף על פי שאינה מצווה על תלמוד תורה, הרי זו תולה לה ואינה מתה לשעתה, אלא נימוקת והולכת וחללים כבדים באין עליה¹⁶ עד שתמות אחר שנה או שתים או שלש, לפי זכותה. והיא מתה בצביית בטן ובנפילת איברין.

הלכה למעשה

ו. כל המלמד בתו תורה (כאילו) לומדה תפלות

¹¹ מתוך שבשרה נפוח נראית כמלאה גידים. ר"ב שם משנה ד
¹² נראה מדברי רבינו הללו דדוקא בעזרת נשים הוא דקפדינן אבל בהר הבית ליכא קפידא. והדבר הוא תימה אצלי דבפ"ק דכלים משנה ה' תנן הר הבית מקודש ממנו שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם וכן פסק רבינו ז"ל בפ"י מהלכות ביאת מקדש דין ג'. משנה למלך שם ולענ"ד נראה שיתורין בקל עם מ"ש הרע"ב והתוס' יום טוב במתני' דעזרת נשים כולל בו גם הר הבית והביא [התוס' יום טוב] ראיות לדבריו וידוע שדרכו של רבינו להעתיק לשון המשנה. מעשה רקח שם ועיין שרשי הים שרצה לחלק בין ודאי לספק נדה.

¹³ רמב"ם שם פרק ג הלכה ב
¹⁴ פשטן של דברים מורה שכוונתו דאע"פ שאינה מצווה מ"מ שכר יש לה כמי שאינו מצווה ועושה והיינו בתורה שהיא עצמה למדה וקשה קצת דבגמרא מסיק רבינא לעולם זכות תורה ודקאמרת אינה מצווה ועושה נהי דפקודי לא מפקדא מיהו באגרא דמקרא ומתניא בנייהו ונטרא להו לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא מי לא פלגא בהדייהו ופירש"י לעולם זכות דתורה ולא שעוסקת בתורה אלא שטורחת בבנה ובבעלה שיעסקוה ע"כ. נראה מזה דכוונת רבינא לומר שזה הזכות שתולה לסוטה היינו בדבר שהיא מצווה דאם אינה מצווה ועושה לא אלים לשיתלו היסורין ומשו"ה הביא הזכות של לימוד בניהם ובעליהם דאינהו ודאי אלים זכותיהו שהרי הן מצווים ועושים וכיון דהיא פלגא בהדייהו הרי שנוטלת שכרה כמצווה ועושה ולכך אלים זכותה לתלות עליה מן היסורים. והנה רבינו גם בפ"י המשנה כתב כדבריו בחיבורו ולכן נראה פשוט דאין כוונתו להורות לנו מהות הזכות דזה כבר נתבאר בגמ' אלא הורה לנו עיקר הדין שהזכות תולה לה בשביל התורה וה"ק סוטה שיש לה זכות ת"ת כלומר כדינו שאמרו בגמרא אף על פי שבאמת אינה מצווה כלומר בעיקר הלימוד אינה מצווה אבל מ"מ יש אופן שנוטלת שכר כמצווה ועושה ולפי שאין זה מעיקר הדין לא חש לבאר דמהגמ' הוא יוצא. מעשה רקח שם

¹⁵ כ"כ מפרשי המשנה וכן מוכח בגמ'
¹⁶ עיין באהרונים שרבינו ס"ל דליכא פלוגתא בהא וכדעת רש"י בסוגיא

הלכה למעשה ולמשיחא ברף היומי

מסכת סוטה

אשה שלמדה תורה¹⁷ אף על פי שאינה מצווה יש לה שכר אבל לא כשכר האיש, שכל המצוה על דבר ומקיימו יש לו שכר יותר ממי שאינו מצווה ומקיימו, מפני שהמצווה דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו¹⁸, מה שאין כן במי שאינו מצווה שאינו דואג אלא עושה אותה מרצונו, מכל מקום שכר קצת יש לו.

אולם אף על פי שיש לאשה קצת שכר כשלומדת תורה, צו חז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונות להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, אמרו חכמים ז"ל כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות.

במה דברים אמורים בתורה שבעל פה שהוא דבר עמוק וצריך עיון רב ואין דעתן סובלתו, וגם בזמנינו¹⁹ מי הוא זה, יהיה מי שיהיה אף אם גובה ארזים גבהו ושיאו עד לשמים יעלה, שיכול לסטות בכבלשהו מפסק ברור בש"ס ובשו"ע ומוסכם מכל הפוסקים, וכל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות, ואין אפשר לעשות ח"ו מתפלות גדר לאמונה קדושה ופרישות. אבל תורה שבכתב ילמדה פשוטי הדברים²⁰, אך עומק ההבנה לא ילמוד אותה לכתחלה, ואם מלמדה אינו כמלמדה תיפלות.

לפיכך אין ללמד לבנות משניות שהוא תורה שבע"פ ורק פרקי אבות משום שהוא עניני מוסר והנהגות טובות יש ללמד בהסבר לעוררן לאהבת תורה ולמדות טובות, אבל לא שאר המסכתות²¹.

¹⁷ שו"ע ונו"כ יו"ד רמ"ו

¹⁸ לבוש, ט"ז ג, ש"ך ז

¹⁹ היה קשה עלי מאד לצאת מגדרי, אך לא אוכל לעצור במילין. ולדעתי זה יסוד ושורש להצלת הדור כשהחושך יכסה ארץ וטומאה בוקעת ועולה. ואין להביא ראיה מנשים קדושות שלמדו לעצמם שידעו ואמדו בעצמם, משא"כ לעשות כלל לרבים בדור שפל זה, וח"ו לפרוץ ולסמות מפסק הברור בש"ס ובשו"ע שאסור ללמד תורה. שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קל"ט

²⁰ שמצינו בפרשת המלך הקהל את העם האנשים והנשים והמלך היה לומד ספר משנה תורה ויש להקשות אם כן אפי' לכתחלה שרי כמו התם נראה לי דהתם לא דרש המלך כי אם פשוטי הדברים וזה באמת מותר אף לדין לכתחלה כמו שהוא המנהג בכל יום מה שאין כן בלימוד פירוש דברי תורה דרך התחכמות והבנה אסור לכתחלה וזה מובן בלשון התלמוד אנשים ללמוד והנשים לשמוע דהיינו שהנשים לא ישימו לב רק בפשוטי הדברים לשמוע אותן אבל לא בחלק הלימוד כמו שזכרנו כן נראה לי. ט"ז ש"ד

²¹ שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן פ"ו

הלכה למעשה ולמשיחא בדרה היומי

מסכת סוטה

וכן אין ללמד ספרי חקירה לנשים²², וכל שכן שאין ללמד ספרי קבלה, וכעת²³ בעו"ה שקבלת האבות נתרופף מאד מאד וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל, ובפרט אותן שמרגילין עצמן ללמוד כתב ולשון העמים, בודאי מצוה רבה ללמד את הבנות חומש וגם נביאים וכתובים, ומוסרי חז"ל כגון מסכת אבות, וספר מנורת המאור וכדומה, כדי שיתאמת אצלם ענין אמונתנו הקדושה, שאם לא כן עלול שיסורו לגמרי מדרך ד' ויעברו על כל יסודי הדת ח"ו²⁴.

ומכל מקום חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לה, וחייב אדם ללמוד לבנותיו המצוות כמו פסקי הלכות²⁵. ואשה אף על פי שאינה חייבת ללמד את בנה תורה, מכל מקום אם עוזרת לבנה או לבעלה שיעסקו בתורה חולקת שכר ביחד איתם כמו האיש העוזר לחבירו.

ז. רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות

מי שתורתו²⁶ אומנתו, יכול לילך ללמוד הן ברשות אשתו הן בלא רשות לב' או לג' שנים²⁷. וכן טייל שנעשה תלמיד חכם אין אשתו יכולה לעכב שישנה עונתה מדין טייל, לדין תלמיד חכם, אבל בשאר בעלי מלאכות יכולה היא למונעו לצאת ממלאכה שעונתה קרובה למלאכה שעונתה

²² ומה מאד רע עלי המעשה שנפרץ הדבר כעת עד כדי כך שמלמדים ספרי חקירה לנשים שדעתן קלות, שכידוע היו גדולי ישראל מתנגדים בכל תוקף ללימוד זה גם לת"ח ולומדים. ועיין בספר אור החיים למהר"י יעב"ץ מגולי ספרד מה שהרעיש בזה, והעיד [בפ"ב וסופ"ה] שבגלות ספרד אלו שלמדו מחקר לא יכלו לעמוד בנסיון ונשתמדו רח"ל, ופשוטי העם באמונתם הטחורה והנשים באמונתם הפשוטה עמדו ומסרו נפשם על קדושת השי"ת ומעיד אני עלי שמים וארץ שבאו לפני כמה בתולות הלומדות בכת"ס חרדים למאד, וכבו לפני כמר נפשם ליתן להם עצות יען נתעוררו להם רח"ל ספקות ודעות זרות באמונת השי"ת ותורתו רח"ל, ע"י שלמדו עמהם מדעות אריסטו וכדו' לזה, ואינן יכולות להתגבר על דברי הכפירה שנישעו בלבותם. ובאמת היו צריכים לצווח ככרוכיא ע"ז עד שיתבטל הדבר. ועוד זאת שמעתי ממקומות שמלמדים להם גם ספרי קבלה, ואיך ירהיבו זאת בנפשם, שבכלל בענין לימוד ספרי קבלה לרבים כמה כרכורים כרכרו בזה. שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן קל"ט

²³ לשון הכהן הגדול מאחיו הגה"צ הבעל חפץ חיים ז"ל בספרו לקוטי הלכות על סוטה בסוגייתנו וז"ל: ונראה דכל זה דוקא בזמנים שלפנינו שכל אחד היה דר במקום אבותיו וקבלת האבות היה חזק מאד אצל כל אחד ואחד להתנהג בדרך שדרכו אבותיו וכמאמר הכתוב שאל אביך ויגדך בזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה ותסמוך בהנהגה על אבותיה הישרים, אבל כעת בעו"ה שקבלת האבות נתרופף מאד מאד וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל ובפרט אותן שמרגילין עצמן ללמוד כתב ולשון העמים בודאי מצוה רבה ללמד חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל כגון מסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה כדי שיתאמת אצלם ענין אמונתנו הקדושה דאל"ה עלול שיסורו לגמרי מדרך ד' ויעברו על כל יסודי הדת ח"ו עכ"ל.

²⁴ בספר מאזנים למשפט (להגר"ז סורוצקין שליט"א) סי' מ"ב האריך ג"כ ברעיון זה דעל תורה שבכתב אין שום פקפוק דמותר ללמוד בדור תהפוכות זה שהאמונה אבדה מרוב בני אדם, ואפי' בתורה שבע"פ מותרת ללמוד המסקנא האחרונה בלא קושיות ופירוקים, וההיפך מזה בזמנינו, כל מי שאינו מלמד את בתו דעת ד' ותוכן יהודי מקורי שישמשו כתרים בפני השפעת הרחוב, הרי הוא מלמדה ממילא את אותה התיפלות הממלאה עתה את היי הרחוב ע"ש. ועיין שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן ג.

²⁵ שאם לא תדע הלכות שבת איך תשמור שבת, וכן כל מצוות כדי לעשות להזהר במצוות, שהרי בימי חזקיה מלך יהודה אנשים וגדולים וקטנים ידעו אפי' מהרות וקדשים, וזהו הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים ל"א – י"ב) וזהו אתם נצבים היום כולכם וגו' נשיכם וגו' עכ"ל ספר חסידים שי"ג

²⁶ שו"ע ונו"כ אבהע"ז עו ה

²⁷ ולא יותר. ח"מ שם ט ממהרש"ל למרות שבב"ח מסתפק בזה

הלכה למעשה ולמשיחא ברף היומי

מסכת סוטה

רחוקה, כגון חמור שבקש לעשות גמל או גמל שבקש לעשות ספן, אף על פי שיש בה ריוח יותר יכולה היא למחות בו.

אולם אם כשנשאה לא היה לו מקצוע מסוים, ועתה רוצה לעסוק במקצוע הממעט את ימי העונה, אין לה רשות לעכב עליו²⁸. ואם היה טייל כלומר שאין לו שום מלאכה ויושב בביתו ואין עליו שום טירדת פרנסה אינו יכול לשנות לעסוק במקצוע שממעט עונתו.

ח. חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומנות פרושין הרי אלו מבלי עולם

לעולם לא יקדיש²⁹ אדם ולא יחרים כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב שהרי הוא אומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו כמו שבארו חכמים, ואין זו חסידות אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות, ואין מרחמין עליו, ובזה וכיוצא בו אמרו חכמים חסיד שוטה מכלל מבלי עולם, אלא כל המפזר ממונו במצות אל יפזר יותר מחומש, ויהיה כמו שצוו נביאים מכלכל דבריו במשפט בין בדברי תורה בין בדברי עולם, אפילו בקרבנות שאדם חייב בהן הרי חסה תורה על הממוץ ואמרה שיביא כפי מסת ידו, קל וחומר לדברים שלא נתחייב בהן אלא מחמת נדרו שלא ינדור אלא כראוי לו שנאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך.

א. הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך שמים היא שמא תחסיר אות אחת או תייתר אות אחת נמצאת אתה מחריב את כל העולם כולו

כבר התבאר במסכת עירובין דף יג. שהסופר³⁰ צריך לדקדק מאד מאד בכתיבת האותיות שלא תשתנה צורת שום אחת מהן, ויתראה שאינו אות כלל, כמו אם ידבוק היודי"ן שבאל"ף לגמרי בכל עוביין וכדומה, וכן שלא תדמה לאחרת כגון הה"א אם לא יניח ברגלו השמאלית ריוח הניכר יתראה כחי"ת, ולהיפך בחי"ת אם לא ידבקנו ממש יתראה כה"א, וכן כל כיוצא בזה והרי אפילו התנאים הקדושים הזהירו אחד להשני כשהיה סופר שיראה ליזהר שר' ישמעאל הזהיר לר"מ שהיה סופר וא"ל הזהר בני שמלאכתך

²⁸ ח"מ שם ח ודייק זאת מרש"י ובב"ש ח

²⁹ רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פרק ח הלכה יג

³⁰ שו"ע ונו"כ או"ח לו א

הלכה למעשה ולמשיחה בדרה היומי

מסכת סוטה

מלאכת שמים היא ע"ש וק"ו בן בנו של ק"ו אנחנו שאנו כנמלים נגדם כמה יש לנו ליוזרה והסופר הזהיר שכרו אין קץ ולהיפך ענשו אין קץ.

ומרן החת"ס זי"ע בהסכמתו לספר 'קסת הסופר' מהגאון מהר"ש גאנצפריד כתב "אני פוקד על כל תלמידי המחויבים לשמוע בקולי שמיום הדפסת ספר קסת הסופר הלו, מכאן ואילך לא יתנו רשות וכתב קבלה לשום סופר כי אם למי שיהיה בקי בספר הזה ורגיל על לשונו וכו' וסופר שאינו בקי בו יפסל מאומנתו, ויחזור לפרקים כאשר יושת עליו מזהרב".

לכן כל מי שרוצה לישתדל במלאכת שמים זו כדי ללמוד וללמד, צריך לשוטט ולחפש בכל החיבורים הנמצאים עתה בינינו, כי מה ששייר האי פירש האי, ואולי ימצא מנוח לנפשו.

ב. לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו

כבר התבאר במסכת שבת דף כג. ועירובין דף יג. שהלכה למשה מסיני שאין הספר תורה תפילין ומזוזות נכתבין³¹ אלא בדיו³². ויש מי שהורה שאין הסת"ם נכתבין אלא בדיו שיוכל להמחק³³, כמו שכתוב בפרשת סוטה וכתב ומחה כתב שיוכל למחות ולמדין גזירה שוה כתיבה כתיבה מפרשת סוטה לסת"ם, וטוב לחוש לדבריו לכתחלה לעשות הדיו מעשן עצים או שמנים שרונים במי עפצים (מים ששורים בהם גידוליים טפיליים בעץ האלון)

³¹ שו"ע ונו"כ יו"ד רע"א ורמ"א או"ח לב

³² עיין בשבת שם בתוס' שהוכיח בן מסוגיות הגמרא בגימין שם [שמשמע שאינם קרויים דיו] ובנדה שם [שמשמע שהדיו הוא קשה ואינו נוזלי כמי עפצים]. וביאר שמה שאמרו בגמרא שמערבים בדיו שרף האילן, הוא לחלוחית של אילן, ששורים קליפות של עץ בושם או עץ אחר במים על האש, ושולקים אותן שם, והלחלוחית מהקליפות יוצאת במים ואחרי כן הם נקרשים ומתייבשים עד שנעשים דיו. תוס' בשבת (שם) וספר התרומה (סי' קצה) בדעתו, וכן הוא בהגמ"י (תפילין פ"א אות ג).

³³ ונחלקו הראשונים במהות הדיו. א. דעת הרמב"ם, שכל צבע שחור המתקיים על גבי הקלף כשר לכתוב בו ונקרא דיו, ואין נפק"מ מאיזה חומרים הוא, ושלא כדעת שאר ראשונים דלהלן הסוברים שלא כל צבע שחור כשר אלא דוקא דיו הנעשה כדיונו לפי שיטתם. ב. דעת רבינו תם שצריך דוקא דיו, ומי עפצים היינו שרף הנוסף מן העץ (רש"י שבת דף כג ע"א ד"ה שרף, כריתות דף ו ע"א ד"ה הצרי) פסולים לדיו בכל אופן שהוא [וכן דעתו שיש לתת בו שמן כדרך שהיו עושים בזמן הז"ל, ואם לא נתן פסול]. ג. דעת הרא"ש ועוד ראשונים (כגון הרמב"ן [בשם יש אומרים] המאירי והר"ן [גימין שם], המרדכי [גימין סי' שלט] בשם הראב"ן, האו"ז [סי' תקמ"ב בשם ויש מכשירים], ההגהות אשר"י [גימין פ"ב סי' י] בשם הריב"ן, ועוד). שאמנם צריך דוקא דיו, אך מי עפצים וגומא אינם פסולים אלא כשהם כל אחד לבדו אבל כשנותן שניהם יחד כשרים, וכן כתבו הראשונים שמי עפצים מבושלים כשרים גם כשהם לבדם, ועוד דנו הפוסקים שאפשר שאף מי עפצים וגומא כשרים כל אחד לבדו אם בא עמם קנקנתום. ולהלכה, בשו"ע או"ח לב ובהל' מגילה תרצ"א וביו"ד שם מבואר שלא כדעת רבינו תם, שכתב שדיו שיש בו מי עפצים כשר, אלא שנסתפק הפמ"ג, והובא בבה"ל, אם דעת השו"ע לפסוק כהרא"ש [ולפי זה יצטרך דוקא עפצים עם גומא או עם קנקנתום] או כהרמב"ם [ויהיה די בעפצים לבד]. והדבר תלוי גם בביאור לשון השו"ע בהל' מגילה שכתב להכשיר 'מי עפצים וקנקנתום', אם הכוונה שכשר דוקא באופן שנתן את שניהם וכדעת הרא"ש. ולהלכה פסק המשנ"ב בשם הגר"א כדעת הרא"ש, שדיו העשוי ממי עפצים בלבד בלא גומא, או מקנקנתום בלבד, פסול אפילו בדיעבד. ועוד מצינו שדעת הרמב"ם כי לכתחילה צריך כתב שיוכל להמחק, ולכן לכתחילה אין להטיל קנקנתום בדיו, שהרי על ידו אינו נמחק. אמנם למעשה אין זה מעכב, וכן נוהגים לכתחילה לשים קנקנתום בדיו. משנה אחרונה סימן לב אות ב

הלכה למעשה ולמשיחא בדרה היומי

מסכת סוטה

וכיוצא בהם³⁴, שאם תמחקנה יהא נמחק, ולא יטיל בתוכם קומא³⁵ (קומס או גומא) וקנקנתום, וכל העשנים יפים לדיו ושל שמן זית מן המובחר. כמבואר בשבת דף כ"ג.

בימינו הדיו העשוי מעשן עצים ושמנים מתקלקל ונמחק בנקל, ע"כ אין נוהגין בו עכשיו³⁶.

דף כ:

הלכתא למשיחא

ג. חוץ מפרשת סוטה של מקדש

כבר התבאר לעיל דף יז: שמגילת הסוטה אינו כותבה³⁷ לא בקומוס (קומא גומא) ולא בקלקנתום (קנקנתום) ולא בכל דבר שרישומו ניכר ועומד, אלא בדיו שאין בו קלקנתום שני (שם) וכתב וגו' ומחה אל מי הפרים כתב שהוא יכול להמחות, ואם כתב בדבר המתקיים פסולה.

³⁴ פ"י ולא יטיל לתוכו קומא או קנקנתום [שקורין בל"א קופער וואסער] כי לכתחלה בעינן כתב שיוכל להמחק וע"י קומא או קנקנתום הכתב עומד ואין נמחק.

³⁵ הרמב"ם נקט ש'קומא' אינו שרף האילן אלא חומר הנעשה משחיקת חלודת הברזל, ראה שו"ת הרמב"ם (סי' קלו), ואותו מין אינו יכול להמחק, כקנקנתום. ועיין בפיה"מ (מגילה פ"ב מ"ב) 'קומוס מין עפר ירוק והוא מסמני הדיו, וקנקנתום ממיני הקומוס, וכן כתב בפיה"מ שבת (פ"ב מ"ד) שהקנקנתום הוא ממיני הקומוס, ועיין ברע"ב (שבת שם) שכתב, 'קומוס, מין עפר וצבעו שחור, פ"א שרף אילן גומא בלע"ז. לדעת רש"י שבת דף קד ע"ב ד"ה קומא, ודף כג ע"א ד"ה שרף הקומוס והקומא הם הגומא' [גומי] הוא שרף האילן, וכן כתב גם בסוטה שם, וכדעתו נקט המשנ"ב. ולפי זה עולה כי לדעת המשנ"ב יש להמנע לכתחילה מלהטיל שרף האילן בדיו, כיון שאינו נמחק. אך אי אפשר לומר כן, שהרי מפורש בגמ' בשבת וברש"י שם ששרף האילן [הגומא] הוא חלק ממעשה הדיו. ואף הרמב"ם, אף שהצריך כתב שיוכל להמחק, כתב שמגבלים את הדיו בשרף האילן, הרי ששרף האילן יכול להמחק. אמנם ברש"י מוכח שאין להכליל את כל השרפים באחד, שאמרו בסוטה שם 'ואינו כותב לא בקומוס וכו' אלא בדיו, ולגבי קומוס פירש רש"י שהוא 'שרף האילן ומתיכו במים וכותב הימנו, ולגבי דיו פירש שהוא 'דיו שלנו של שרף, הרי שיש לחלק בין שרף לשרף, או שיש לחלק במעשי עשייתם שזה מתיכו במים וזה נעשה באופן אחר. והמשנ"ב סתם בזה.

³⁶ שזהו הכל למצוה מן המובחר בלבד אבל לדינא גם הרמ"א מודה דמותר לעשות ממי עפצים. וקומא וקנקנתום וכן נוהגין לעשות כהיום ע"י תערובות שלשתן וע"י בישול דהכי עדיף מפי ונכמו שכתב בתשובת משכנות יעקב סי' ל"ז ועיין במ"א שכתב דבימיו לא ראה ג"כ לאחד מן הגדולים שנהג לעשות בדיו העשוי מעשן עצים ושמנים [אך אפשר דהיו עושין מדיו של קוצים כמו שסיים בשם מהר"ל] וכן פסק בספר גט מקושר ובספר ברכי יוסף לעשות כמנהגינו עכשיו דהדיו העשוי מעשן עצים ושמנים מתקלקל ונמחק בנקל ע"כ אין נוהגין בו עכשיו ודיו העשוי ממי עפצים בלבד בלא קומא [שקורין בל"א גומא] או מקנקנתום בלבד פסול אפילו דיעבד כן כתב הגר"א בביאורו לקמן בס' תרצ"א ע"ש ועיין בבה"ל. דיו אין צריך לעשות לשמה מ"ב שם ח

³⁷ רמב"ם סוטה פרק ג הלכה ח ופרק ד הלכה ט

הלכה למעשה ולמשיחא ברף היומי

מסכת סוטה

ד. אין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת

כבר התבאר לעיל דף יח. שמגילת סוטה שכתבה שלא לשמה³⁸, לפיכך אין מגילתה כשרה להשקות בה סוטה אחרת ואפילו כתב שתי מגילות לשתי שוטות ומחקן לתוך כוס אחד, או לתוך שני כוסות ועירבן בכוס אחד, והשקה לשתיהן פסולה.

ה. כתב לגרש את אשתו ונמלך מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך פסול לגרש בו

גט גירושין³⁹ צריך שתהיה כתיבתו וחתימתו לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת, דכתיב (דברים כד פסוק א) וכתב לה ספר פרידת, והאי לה מיותר הוא דהוה מצי לכתוב וכתב ספר כריתות ונתן בידה, לה למה לי, ודרשו בו חז"ל שבא ללמד שצריך לכותבו לשמה. וכיון שהקפיד הכתוב לכותבו לשם האשה המתגרשת אמרו חז"ל דהוא הדין שצריך לכותבו גם לשם האיש המגרש, דמאי שנא. ואם אינו לשמה אינו גט ואינו פוסל אפילו לכהונה⁴⁰. ואפילו נכתב לשם גירושין, כגון שצוה אחר שהוא בן עירו לסופר לכתוב לו גט לגרש בו את אשתו, ונמלך, ובא זה ומצאו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך תנהו לי לגרש בו את אשתי, פסול לו לגרש בו ואינו גט אפילו בדיעבד כיון שלא נכתב לא לשמו ולא לשמה.

הלכתא למשיחא

ו. הנא נמי ועשה לה מאי עשייה מחיקה

כבר התבאר לעיל דף יח: שמגילת סוטה מלבד שצריכה כתיבה לשמה צריך שימחקנה במים לשמה, כתבה שלא לשמה או שמחקה שלא לשמה פסולה, ומשום כך כתב שתי מגילות לשתי שוטות ומחקן לתוך כוס אחד או לתוך שני כוסות ועירבן בכוס אחד והשקה לשתיהן פסולה שכל אחת מהן לא שתת מגילתה.

³⁸ רמב"ם שם פרק ד הלכה ד יא

³⁹ שו"ע ונו"כ אבהע"ז קלא א ב

⁴⁰ ב"ש שם א

הלכה למעשה ולמשיחא בדרה היומי

מסכת סוטה

הלכה למעשה

**ז. טמא מת מותר ליכנס למחנה לוייה ולא טמא מת בלבד
אמרו אלא אפילו מת עצמו**

כבר התבאר במסכת פסחים דף סז. שמצות⁴¹ עשה לשלח כל הטמאים מן המקדש שנאמר (במדבר ה פסוק ב) וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש.

אין כל הטמאים משתלחים מחוץ למקום אחד אלא לכל טמא יש חובת שילוח מן המחנה שנאמר בו. ושלוש מחנות יש במצות שילוח, מחנה שכינה שהוא לפני מחומת העזרה משער ניקנור ולפנים שהוא כנגד מחנה שכינה. מחנה לוייה שהוא לפני מחומת הר בית, ומחנה ישראל שהוא מפתח ירושלים ולפנים.

טמא מת ואפילו המת עצמו מותר להכנס להר הבית שנאמר (שמות יג פסוק יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו עמו במחנה הלוייה. וכן טמא הדין בטמא טומאת שרץ ונבילה ושאר טומאות מנע ובוועל נדה שאינו בעל קרי.

ומשלחין זבין וזבות נדות ויולדות חוץ לשתי מחנות שהוא חוץ להר הבית.

במצורע נאמר (ויקרא יג פסוק מו) בדרך ישוב מחוץ למחנה מושבו זה מחנה ישראל שהוא מפתח ירושלים ולפנים, לפיכך משלחין את המצורע חוץ לג' מחנות שהוא חוץ לירושלים

החיל משלחין ממנו עכו"ם וטמאי מת ובוועלי נדות, אבל טבול יום נכנס לשם שכבר טבל.

כל הטמאים⁴² שנצטוונו לשלחם חוץ למחנה כל אחד כפי דינו⁴³ אם עברו ונכנסו עוברים בלא תעשה⁴⁴ שנאמר (דברים כג פסוק יא) כי יקיה בך איש אשר לא יקיה טהור וגו' ויצא אל מחוץ למחנה זה מחנה שכינה לא יבא אל תוך המחנה זה מחנה

⁴¹ רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ג הלכה א – ה וסהמ"צ עשה לא

⁴² רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ג הלכה א – ה

⁴³ ועיין ערוה"ש סי' לו סעי' ז וסעי' י וכתב שם שלדעת הרמב"ם דין בעל קרי כדין טמא מת שהרי היא כטומאת מנע

⁴⁴ ולכאורה העשה והל"ת אינם מעניין אחד שהעשה הוא כשנמא במקדש מצוה לשלחם החוצה והלאו הוא שלא יטמאו את מחניהם דהיינו שאם נטמאו חוץ למחנה שלא יכנסו בטומאתם ועיין ערוה"ש שם סעי' ה' ו'

הַלְבָּנָה לַמַּעֲשֵׂה וּלְמַשִּׁיחָא בְּרַף הַיּוֹמִי

מסכת סוטה

לויה, וכן מצורע שנכנס לירושלים לוקה⁴⁵, אבל אם נכנס לשאר הערים המוקפות חומה אע"פ שאינו רשאי לפי שנאמר "בדד ישב", אינו לוקה.

נכנס המצורע להר הבית לוקה שמונים, אבל טמא מת או טבול יום ואפילו טבול יום דזב⁴⁶ דהיינו אחר שטבל ביום אחרון של ספירתו, שנכנס לעזרת נשים אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות.

ומדרבנן⁴⁷ אסרו על טמא מת ובוועלי נדות ליכנס לחיל⁴⁸. אבל טבול יום מותר

י"א⁴⁹ שקדושת המקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא, וא"כ אף בזמן הזה הנכנס בטומאה לוקה. וי"א שאפילו למ"ד שקדושת א"י לא בטלה קדושת ירושלים והמקדש בטלה משנחרבו⁵⁰, לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת ומלקות (השגת הראב"ד שם)

ולהלכה⁵¹. כיון שדעת רוב הראשונים כהרמב"ם, הנכנס בזמן הזה חייב כרת ומלקות⁵².

⁴⁵ ואם נגע בחומות ירושלים מבחוץ וכן זב שנגע בחומות הר הבית מבחוץ וטמא מת שנגע בחומת העזרה מבחוץ פטור ומ"מ אסור מדרבנן (ערוה"ש שם סעי' כב) אמנם עיין באגרות משה יו"ד ד סי' סג אות ה דדעת הרמב"ם דחומת ירושלים וכותל הר הבית אינם קדושים וא"כ אין לכאורה איסור לגעת מבחוץ ועיי"ש אות יא שיש לפסוק שכותל הר הבית יש בו קדושה וצ"ע

⁴⁶ כדמוכח בסוגיא יבמות ז ע"ב ובתוד"ה ר' יוחנן וברמב"ן ורשב"א ועוד ראשונים שם וכן הוא בערוה"ש שם סעי' יב

⁴⁷ דהאי דטמאי מתים אין נכנסים מן החיל ולפנים, היינו מדרבנן. דמדאורייתא אפילו בעזרת נשים שרו, שכל זה מחנה לוייה עד עזרת ישראל ששם שער ניקנור (ר"ב כלים פרק א משנה ה ובעין זה בפיה"מ ועיין רמב"ם בית הבחירה פ"ו הט"ז ובראב"ד שם)

⁴⁸ לפנים מחומת הר הבית היה כותל גבוה עשרה טפחים והוא נקרא סורג, ולפנים ממנו החיל עשר אמות: (ר"ב שם) ועיי"ש ברמב"ם שאף עכו"ם משלחים משם ועיין בציו"א ח"י סי' א שכתב "וא"כ אפילו נכנסו מעצמן אילו היה הכת בדינו להוציאם משם (לולא חשש איבה וכו') מאומות העולם) היה מן החובה לעשות זאת כפי שפוסק עוד הרמב"ם בפ"ג מה' ביאת מקדש ה"ה: החיל משלחין ממנו עכו"ם וטמא מת ובוועלי נדות. עכ"פ יש להמנע בכל מחיר שלא לעשות איזה השתדלות שהיא לאספם ולהביאם ולשדלם שיכנסו לשם, ויעוין עוד ברמב"ם שם בהט"ז ע"ש. והכי ראיתי בשו"ת אבני נזר חיו"ד ח"ב סי' תמ"ט שפשוט בעיניו ג"כ בכנ"ז דלמ"ד קדשה לעתיד לבוא הנכנס לתוכה חייב כגון ערל וטמא ועכו"ם ואם היה בכח לפעול שיניחו לשמור שלא יכנסו שם עכו"ם מן החובה לעשות זאת כיון דמן הדין אסור לכנסם אף בזה"ז עיי"ש.

⁴⁹ רמב"ם בית הבחירה פ"ו הי"ד והט"ז

⁵⁰ וכתב הראב"ד שם "לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד י"י לעולם כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו"

⁵¹ מנן אברהם סי' תקס"א ס"ק ב ומ"ב שם ס"ק ה ערוה"ש שם סי' יג סעי' יח

⁵² ועיין ב ועיין שו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן א שהאריך להוכיח שכן דעת רוב הפוסקים דלא כראב"ד וכתב "ויעוין עוד בספר שערי ירושלים שער ה' מהמסופר מה שהשר משה מונטיפיורי עשה נגד רצון כל היהודים אשר בירושלים שהתרו בו שאסור ליכנס שם, וכן בוילקט יוסף מחב' י"ג סימן קל"ד שהועד שם שרבה של ירושלים הגאון הגר"ש ז"ל הוכיח אותו על פניו על כך, בנמקו שרוב הפוסקים חולקים על הראב"ד, ואף להראב"ד יש איסור תורה עיי"ש, וכך היא גם הלך דעתו של הגאון הגרצ"פ ז"ל בקו"ה צבי כיעו"ש. ונבספר לשד השמן כתוב בשם הרימ"ט בלשון זה: כששמע הגאון ר' שמואל סלנט זצ"ל את המעשה הזה שלח להוכיח את השר הצדיק מונטיפיורי על עשותו משנה גדולה, ובבואו אליו הצמדק בדמעות שלא ידע שיש ע"ז איסור תורה, הוא חשב שהאיסור הוא רק מצד הישמעאליים ומכיון שקיבל רשות שמה לקיים גם מצוה זו, אלא שכן אמנם הגאון הגר"ש כמו הגאון הגר"מ אוערבאך ז"ל גערו באלה שאמרו לנדותו באמרם שעשה זאת השר

הלכה למעשה ולמשיחא בדרה היומי

מסכת סוטה

הלכתא למשיחא

ח. שמא תפרוס נדה

כבר התבאר לעיל שאחרי שהשקו את השוטה⁵³ אם טמאה היא מיד פניה מוריקות, ועיניה בולטות והיא מתמלאה גידין גידין⁵⁴, והן אומרין הוציאוה הוציאוה שלא תפרוש נדה, והנדות מטמאות עזרת נשים, והן מוציאין אותה מעזרת נשים⁵⁵ ומהר הבית שהיא עומדת בה.

הצדיק בשגנה ובתמימות עכ"ל]. ועוד זאת כפי המסופר בספרים, כאשר המוסלמים באו לאחר מיכן לבנות בניניהם בהר הבית החריבו וערו עד היסוד את יסודות המקומות הקדושים והשחיתו ובלעו את פני קרקע בית המקדש והשוו את אדמתו עד שלא נודעו עוד המצרים של מקומות הקודש ונבוליהם, והרי כידוע בית המקדש לא היה במישור כי אם היו עולים אליו ועתה הוא כולו מישור ומקומו נמוך מהעיר, ומה שכתוב בשו"ת יעב"ץ ח"א סי' פ"ז שהר הבית ומעלותיו לא נשתנו כל עיקר ולא שלטה בהם הריסת האויבים כלל כיעו"ש, ניתן לומר בכזאת על הזמן שהי' סמוך לחרבן הבית כפי שהיעב"ץ שם מדבר מהתקופה ההיא, אבל לא על התקופה המאוחרת אשר עינינו רואות בעליל שכן שינו ושינו וכנ"ל. והעזרה הרי יכלו למשך עד המקום שירצו מהר הבית כנפסק ברמב"ם פ"ד מביהב"ח ה"י יע"ש באו"ש וכן ברש"י ריש סנהדרין, וא"כ הרי לא נדע כעת מאין ולאין".

⁵³ רמב"ם שם פרק ג הלכה טז

⁵⁴ מתוך שבשרה נפוח נראית כמלאה גידים. ר"ב שם משנה ד

⁵⁵ נראה מדברי רבינו הללו דדוקא בעזרת נשים הוא דקפדינן אבל בהר הבית ליכא קפידא. והדבר הוא תימה אצלי דבפ"ק דכלים משנה ח' תנן הר הבית מקודש ממנו שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם וכן פסק רבינו ז"ל בפ"ו מהלכות ביאת מקדש דין ג'. משנה למלך שם ולענ"ד נראה שיתרוץ בקל עם מ"ש הרע"ב והתוס' יום טוב במתני' דעזרת נשים כולל בו גם הר הבית והביא [התוס' יום טוב] ראיות לדבריו וידוע שדרכו של רבינו להעתיק לשון המשנה. מעשה רקח שם ועיין שרשי הים שרצה לחלק בין ודאי לספק נדה.